

УДК 32(329+32.019.5)
<https://doi.org/10.34142/24130060.2022.24.1.01>

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ВОЛОНТЕРСТВА У ВІТЧИЗНЯНОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

І. Д. Денисенко, Ю. Ю. Дьомкіна

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті здійснено спробу розглянути та систематизувати провідні теоретико-методологічні підходи до вивчення проблемного поля волонтерства, що представлені у вітчизняному соціально-політичному дискурсі у контексті визначення нових конструктивних стратегій його аналізу.

Доведено, що вітчизняні дослідники достатньо всебічно розглядають проблеми волонтерства. Теоретико-методологічними засадами їх дослідження є міждисциплінарний, системний, полісистемний, філософський, історичний, культурологічний, антропологічний, структурно-функціональний, інтегративний, аксіологічний, інформаційно-технічний, діяльнісний та інші підходи.

Наголошено, що перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються у подальшій систематизації накопиченого матеріалу у контексті саме політологічного осмислення та аналізу з акцентом на моменті включення громадянина у волонтерську діяльність та засвоєння ним цінностей соціальної солідарності (на рівнях як формальної, так й неформальної благодійної участі).

Ключові слова: волонтерство, соціальне явище, соціальна взаємодія, соціальний капітал, громадська активність, теоретико-методологічні засади, структурно-функціональний аналіз, інституціональні / неінституціональні теорії.

THE PROBLEM FIELD OF VOLUNTEERING IN THE DOMESTIC SOCIAL AND POLITICAL DISCOURSE: MAIN APPROACHES AND RESEARCH STRATEGIES

I. Denysenko, Y. Dyomkina

In the article, the authors try to review and systematize the leading theoretical and methodological approaches to the study of the problematic field of volunteering presented in the domestic social and political discourse in the context of defining new constructive strategies for its analysis.

It has been proven that domestic researchers consider the problems of volunteering quite comprehensively. The theoretical and methodological foundations of their research are interdisciplinary, systemic, polysystemic, philosophical, historical, cultural, anthropological, structural-functional, integrative, axiological, information-technical, activity and other approaches. It is noted that traditionally the research of the mentioned issues by Ukrainian scientists is based on the theoretical and methodological principles of the structural-functional analysis and the leading statements of institutional (neo-institutional) theories. The ideas of the classics of these constructions in the context of the study of volunteering were further developed by applying the leading provisions and concepts of the toolkit of social movement theories, social capital, trust, and activist theories.

It is also noted that domestic researchers have achieved certain scientific and methodological results in the study of formal and informal volunteer movements. Ukrainian researchers have shown that volunteering as a social activity helps to strengthen social ties and increase individual and group social capital.

It is emphasized that the prospects for further research in this direction are seen in the further systematization of the accumulated material in the context of political science understanding and analysis, with an emphasis on the moment of inclusion of a citizen in volunteer activities and his assimilation of the values of social solidarity (at the levels of both formal and informal charitable participation).

Key words: *volunteering, social phenomenon, social interaction, social capital, public activism, theoretical and methodological principles, structural and functional analysis, institutional / neo-institutional theories.*

Постановка проблеми. Розвиток волонтерського руху в Україні сприяє становленню громадянського суспільства, підвищує роль некомерційних та суспільних організацій, дозволяє державі ефективно вирішувати нагальні питання, створює сприятливі умови для її соціального розвитку.

За останній час набули сталого розвитку наступні напрямки функціонування волонтерства в Україні.

Медичне волонтерство – пошук та забезпечення хворих й поранених необхідним медичним обладнанням та ліками; донорство, безкоштовний медичний супровід поранених та скалічених громадян та військових; добровільна допомога на всіх рівнях одужання та реабілітації.

Історико-виховне волонтерство спрямоване на формування свідомої патріотичної позиції громадянина.

Патріотичне-воєнне волонтерство, зорієнтоване на формування громадянської ідентичності нації.

Соціальне волонтерство – допомога та пошук коштів для хворих, сиріт, людей похилого віку, робота з соціально незахищеними верствами людей, соціальний захист ветеранів.

Культурне волонтерство – організація концертів, масових культурних заходів, кінофестивалів, огляд кіно під відкритим небом, літературні змагання, художні виставки, театральні вистави тощо.

Спортивне волонтерство – забезпечення порядку на спортивних заходах, організація та облаштування спортивних майданчиків, спортивних змагань.

Срібне волонтерство – допомога суспільству у вирішенні нагальних потреб у контексті усвідомлення людьми віком понад 50 років своєї громадянської позиції та виникнення гострого бажання її реалізувати.

Медіа волонтерство – надання в мережі Інтернет важливої інформації у зборі коштів, пошуку зниклих дітей й людей похилого віку та інше.

Корпоративне волонтерство – організація, розробка та реалізація крупними корпораціями волонтерських проектів;

Екологічне волонтерство – вирішення екологічних проблем силами волонтерів, захист оточуючого середовища, інформаційний супровід екологічних заходів. Захист та збереження природних ресурсів, екологія мегаполісу;

Івент-волонтерство – участь у державних, обласних, міських подіях, фестивалях, форумах.

Волонтерство суспільної безпеки – забезпечення безпеки громадян під час масових подій поряд з поліцейськими.

Становлення волонтерського руху в Україні показало, що формується нова соціальна спільнота, яка бере на себе відповідальність у подоланні нових політичних та соціальних викликів, ризиків, протиріч та здатність у формуванні нової життєвої стратегії. Волонтерство як нова соціальна спільнота здатна відбирати, апробувати, поширювати інноваційні соціальні зразки, бути соціальним новатором та авангардом, виконувати важливі політико-соціальні функції. Волонтерство має всі ознаки авангардної соціальної спільноти, а саме готовність до реалізації нових стратегій поведінки, змогу досягати своїх цілей в умовах політичної, соціальної, економічної невизначеності. В умовах війни волонтерство виконує мобілізаційну, інноваційну, адаптаційну функції, що якісно покращує

соціальний, емоційний, психологічний стан як представників волонтерського руху, так і окремих верств населення.

Як свідчать результати цілої низки досліджень, активне включення громадянина у волонтерську діяльність сприяє засвоєнню загальнолюдських цінностей, формує громадянську позицію, сприяє особистісному розвитку, налагодженню комунікацій, засвоєнню поведінки з надання допомоги іншим. Волонтерський досвід сприяє руху громадянина по «сходам участі» Р. Харта, дозволяє отримати нові суспільні навички та знання, розкриває його соціальний потенціал, формує засади щодо реалізації соціальних можливостей, слугує агентом політичної соціалізації.

За таких обставин, зрозуміло, що проблемне поле волонтерства стає одним із актуальних предметів дослідження серед українських представників системи соціально-політичних знань, який постійно потребує підвищення рівня як теоретичної інтерпретації, так й аналізу прикладних аспектів свого функціонування.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження феномену волонтерства в Україні набуло рис мультипарадигмальності, адже розглядається на політологічному, юридичному, соціологічному, культурологічному, державно-управлінському, психологічному рівнях, що з одного боку, сприяє максимальному аналізу, розширює коло наукового пошуку, а з іншого - спрощує, деталізує, зводить до одномірного аналізу, призводить до невинновданого визначення деяких конкретних видів соціальної взаємодії, що, в свою чергу, розширює наукові визначення цього предмета дослідження за рахунок ознак, що взагалі не є для нього притаманними (Chaika, 2017 s.73).

Зрозуміло, що подальше вивчення проблемного поля цього феномену не можливе без певної систематизації накопичених здобутків, які представлені у вітчизняному політологічному дискурсі, та визначення нових напрямів наукових розвідок, здатних підвищити рівень його аналізу як у теоретичному, так й у прикладному вимірах.

Відтак, метою статті є спроба розглянути та систематизувати провідні теоретико-методологічні підходи до вивчення проблемного поля волонтерства, що представлені у вітчизняному соціально-політичному дискурсі у контексті визначення нових конструктивних стратегій його аналізу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення феномена волонтерства у теоретичному і практичному вимірі на початку ХХІ ст. у вітчизняній науці здійснюють К. Беспалова (2012), Л. Дума, Л. Жужа (2015), З. Зайцева, А. Зінченко, О. Зима (2011), О. Карпенко, В. Коваль (2017), О. Кокорська, В. Кокорський (2018), Н. Комарова, М. Кудря (2016), О. Кузьменко, О. Лисенко, О. Плахова (2014), В. Погрібна (2006), О. Проценко (2019), К. Пьонтковська (2014), С. Сидоренко (2015), Ф. Ступак, С. Толстоухова, О. Трубнікова (2020), І. Чайка (2017), Н. Черниш (2016), М. Чухрай (2013).

Для всебічного дослідження волонтерства в вітчизняній політичній науці, насамперед, залучають наступні підходи: міждисциплінарний, системний, полісистемний, філософський, історичний, культурологічний, антропологічний, структурно-функціональний, інтегративний, аксіологічний, інформаційно-технічний, діяльнісний та інші.

Наприклад, з позиції структурно-функціонального аналізу Т. Парсонса, волонтерство має складну структуру й в ньому можна виокремлювати наступні аспекти: соціальну систему, культурну систему та систему особистості волонтера. Спираючись на теорію Т. Парсонса, зазначається, що головним елементом в системі аналізу виступає не окрема особистість волонтера, не суспільство в цілому, а система, в якій взаємодіють соціальні механізми інституціоналізації волонтерства та стихійна самоорганізація людей у вирішенні загальнозначущих завдань. Стандарти культурних значень як нормативні аспекти структури системи дій стають компонентом ціннісних орієнтацій індивіда у випадку альтернативного вибору та вступають в систему волонтерства на рівні колективу через визначення прав та обов'язків, ролей. Волонтерство як діяльність взаємодіє з різними сферами

діяльності, різними професійними сферами, інтегрується в систему суспільного розподілу праці. Як соціальний інститут волонтерство знаходиться у тісній взаємодії з політичними, культурними, соціальними, економічними, релігійними, освітніми інститутами.

Під кутом зору структурно-функціонального аналізу, соціальний інститут виступає як аналог нормативно-рольової системи суспільства, що відповідає за стабільність соціального порядку. В системі координат Т. Парсонса соціальні інститути виступають зразками стандартних очікувань, що керують поведінкою індивідів та соціальними відносинами.

З позиції інституціонального підходу, який зосереджений на аналізі відносин з формальними організаціями, що регулюють відносини з громадянами та мають соціально значимі повноваження, волонтерство розглядається як певний інститут через реалізацію функцій учасників волонтерського руху як в середині нього, так й за його межами.

Наприклад, К. Пьонтковська в своїх дослідженнях акцентує увагу на суспільно-виховній функції волонтерства та вважає, що добровільне здійснення волонтерської діяльності, на різних рівнях пов'язує між собою функціонування важливих сфер життя, а саме – державної, громадської та приватної (Pontkovska, 2014, s. 108).

Неоінституціональні теорії використовують наступні теоретико-методологічні стратегії у розгляді феномену волонтерства, а саме:

волонтерство як соціальний інститут, що динамічно реагує на соціальні та політичні виклики;

волонтерство як соціальний інститут, який поряд з формальними правилами широко використовує неформальні правила, що сприяють високій кооперації громадян;

волонтерство як соціальний інститут, в якому встановлені неформальні правила не вступають у протиріччя з законом.

Так, вітчизняний соціолог Н. Черниш вважає волонтерство новітнім соціальним інститутом сучасної України, який пройшов певні етапи

становлення – від горизонтальної площини зв'язків, відносин і регуляцій (на міжособистісних, а згодом – на міжгрупових довірчих засадах) до модифікації їх у вертикальній площині на базі утворення та поширення інституціонального типу довіри; і цей процес ще далекий від завершення (Chernysh, 2016 s. 28).

На думку Н. Черниш, дослідження волонтерського руху доцільно здійснювати у контексті розгляду масовості й типовості цього руху; оскільки воно становить новітній низовий соціальний інститут синтезованого характеру, що йде на заміну старих, радянських часів, і нових, початку доби незалежності, соціальних інститутів і діє не в одній, а одночасно в різних сферах життєдіяльності українського суспільства (Chernysh, 2016 s. 31).

У результаті, Н. Черниш називає волонтерство новітнім соціальним інститутом, що має масовий характер та базується на міжособистісний та міжгруповій довірі, поступово отримує інституціональні атрибути та сутнісні ознаки:

а) наявність соціально активної верстви, здатної формулювати вимоги соціально незахищених верств населення;

б) формування осередків партійності на основі волонтерських організацій;

в) діалог з владою на засадах дієвого громадського контролю та активним просуванням своїх проектів;

г) представництво волонтерів на всіх щаблях влади;

д) зворотній зв'язок між волонтерськими структурами та органами влади (Chernysh, 2016 s. 31).

Соціокультурний підхід у дослідженні волонтерства займається систематизацією суб'єктивною та об'єктивною оцінкою волонтерського руху, вивчає волонтерство як частину суспільства, розглядає волонтерство з позицій соціокультурних складових, зокрема, соціального капіталу.

Соціальний капітал впливає на розвиток інститутів громадянського суспільства, нарощування його ваги стає стимулом масової самоорганізації

громадян, що базується на довірі. Формування широких міжособистісних та групових зв'язків призводить до гармонізації політичних, соціальних, економічних, культурних та релігійних інтересів, сприяє гармонічному розвитку суспільства. Сутність соціального капіталу визначається рівнем взаємної довіри громадян у суспільстві. Саме довіра єднає індивідуальні соціальні капітали. Волонтерський рух свідчить про те, що громадське багатство створюється завдяки активізації стосунків між громадянами.

Дослідники О. Кокорська та В. Кокорський аналізують волонтерський рух в Україні з позиції функціонування соціального капіталу та приходять до таких висновків. Індивідуальний соціальний капітал набуває значення з моменту громадського визнання. Зростання соціального капіталу відбувається через громадську оцінку результатів діяльності для громади або держави. Якщо говорити про волонтерський рух, то головним аспектом соціального капіталу є здатність до взаємодії та об'єднання. Впевненість в «собіподібності» тих, хто об'єднаний поняттям «ми» і «свої», є основою солідарності суспільства та формування «соціального капіталу» – мережі груп, асоціацій, об'єднань, що створюються на добровільних засадах і сприяють активізації залученості особистості в процес вирішення загальносуспільних справ (Kokorskyi та Kokorska, 2018, s. 96).

З позиції гуманістичного підходу у контексті розгляду проблемного поля волонтерства аналізуються умови та рівень здатності громадянина зробити усвідомлений вибір на користь гуманітарних цінностей. Необхідними умовами, згідно з концепціями А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла, є саморозвиток особистості та можливість приймати участь у суспільно-корисній діяльності.

Науковий співробітник Інституту соціології НАН України А. Ручка волонтерський рух в Україні пов'язує з явищем креативного індивідуалізму. Креативним індивідуалізмом він називає відповідальність громадянина за себе, свою сім'ю, власну життєтворчість, усвідомлення цінності своєї особистості (Pohribna, 2016, s. 197). А. Ручка наголошує, що українці свою

самореалізацію демонструють через волонтерство та громадянські ініціативи, формування засад громадянського суспільства. Зростанню рівня солідаризації українського суспільства сприяє ревіталізація – відродження й підйом певних історичних, релігійних і народних цінностей, що дають опору й об'єднують народ загальними ідеями та почуттями (Pohribna, 2016, s. 197).

На погляд А. Ручки, надзвичайні події впливають на ціннісні метаморфози громадян, на перший план виходять зростання почуття патріотизму, креативного індивідуалізму та демократизму, відродження національно-культурних цінностей. Далі А. Ручка формулює синдроми ціннісного самовизначення, що тісно пов'язані з ревіталізацією традиційних цінностей (народних, історичних, релігійних) – безпека, соціальний комфорт, самореалізація та демократія. Як засвідчило дослідження Інституту соціології НАН України, саме останній синдром у період 2013–2014 рр. презентував найбільший рівень зростання громадських ініціатив та колективної активності (яскравим його проявом, безумовно, можна вважати поширення в Україні волонтерського руху) (Pohribna, 2016, s. 199).

Діяльнісний підхід у дослідженні волонтерства акцентує увагу на вивченні міжнародно-правового досвіду у контексті організації та здійснення волонтерської діяльності та її інституційного забезпечення.

Зокрема, вітчизняний науковець В. Погрібна підкреслює мілітаристичний аспект волонтерської діяльності в Україні. Дослідник зазначає розширення змісту волонтерського руху в Україні, позитивні зміни у якості соціального капіталу волонтерських структур та підвищення якості у наданні волонтерської допомоги, що викликають ціннісні зміни у ментальності українців.

Разом з тим, як свідчать результати аналізу наукових публікацій, представлених в українському політологічному дискурсі, вітчизняні вчені пропонують розглядати проблемне поле волонтерства й з інших дослідницьких стратегій.

Так, М. Кудря, аналізуючи зарубіжні наукові публікації із зазначеної тематики, наголошує, що проблемне поле добровільної діяльності доцільно досліджувати в межах трьох підходів, а саме: соціетального (Р. Корнюєл, Ф. Хайєк), економічного (Л. Саламон) і трудового (К. Бідерман, Л. Кудринська) (Kudria, 2016, s. 38).

О. Проценко у своєму дослідженні волонтерства фокусується на аналізі факторної обумовленості зростання волонтерської діяльності в сучасній Україні та, зокрема, пропонує визначатися щодо мікро- та макросоціальних чинників актуалізації волонтерства в сучасному українському суспільстві (Protsenko, 2019).

Чинники, що актуалізували волонтерство в Україні, дослідник розподіляє на суб'єктивні й об'єктивні та на фактори макро- та мікрорівнів. На макрорівні (об'єктивні чинники) це:

- зростання соціальної напруги в українському суспільстві;
  - загрози державної суверенності;
  - активізація роботи міжнародних організацій на території країни;
  - дефіцит якісних управлінських рішень;
  - та виникнення нових груп, що потребують допомоги різного характеру.
- До чинників мікрорівня (суб'єктивні чинники) віднесено наступні:
- мотиваційна структура;
  - ціннісні орієнтації особистості;
  - її суб'єктність (Protsenko, 2019, s. 93).

О. Трубнікова пропонує відокремлювати волонтерство від інших видів благодійної діяльності за допомогою розроблених нею критеріїв благодійної діяльності, а саме:

- власної ініціативи;
- суспільно корисного характеру роботи;
- відсутністю у суб'єкта, що займається волонтерством, очікування на фінансову винагороду;
- діяльністю, що здійснюється у вільний час;

діяльністю, що безпосередньо не пов'язана з захистом власних інтересів та вирішенням своїх проблем;

діяльністю, що виражається у праці;

діяльністю, що не передбачає включеності до ієрархічно-організаційної структури певної установи (Trubnikova, 2020, s. 208).

Український дослідник І. Чайка звертає увагу на визначення ознак волонтерства, як способу соціальної взаємодії, виокремлення мотивів волонтерів, аналіз особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії в волонтерській діяльності та розглядає зазначені аспекти у суспільній практиці сучасної України (Chaika, 2017).

От же із вищезазначеного можна зробити висновок, що вітчизняні дослідники зробили значний внесок у розгляд феномену волонтерства й як певного соціального інституту, як організованої форми громадянської позиції громадянина у реалізації соціально-політичних практик, як соціального джерела благодійності, як соціального руху.

Великий науковий доробок зроблений й у дослідженні різних видів мотивації до участі у благодійній діяльності, окреслена її політико-соціальна значимість, порушені питання соціально-економічної ваги добровільної праці в суспільстві, досягнуті великі здобутки у вивченні саме умов та засад поширення волонтерського руху в Україні.

Вітчизняні дослідники досягли певних науково-методичних результатів у вивченні формальних та неформальних волонтерських рухів. Українські дослідники показали, що волонтерство як соціальний вид діяльності сприяє зміцненню суспільних зв'язків та нарощуванню індивідуального та групового соціального капіталу. Неформальне та формальне волонтерство через соціальну солідарність покращує рівень соціально-культурної єдності громадянського суспільства.

Науковцями доведено, що провідну роль у поширенні волонтерського руху в Україні відіграє громадянська активність, що базується на принципах вільної участі та добровільності. Прояви громадянської активності громадян

тісно пов'язані з відповідальністю за свої ініціативи перед суспільством та законом. Розширення принципів самоуправління, участь широких верств населення у розвитку демократичних інститутів відбуваються саме через громадянську активність громадян. Всі ці моменти розглядаються вітчизняними дослідниками у відповідних публікаціях.

Разом з цим треба зауважити, що представники різних науково-методологічних шкіл по різному класифікують наукові підходи, по різному структурують підходи до предмета свого дослідження. Про таке розбалансування єдиних підходів свідчить відсутність системності у отриманих результатах.

Висновки і результати подальших досліджень. У контексті розгляду найбільш відомих досліджень до вивчення проблемного поля волонтерства, що представлені у вітчизняному соціально-політичному дискурсі, можна прийти до наступних висновків.

У вітчизняному соціально-політичному дискурсі проблемне поле активно вивчається у контексті розвитку міждисциплінарного підходу (із застосуванням відповідних концептуальних стратегій).

Традиційно дослідження зазначеної проблематики українськими вченими спираються на теоретико-методологічні засади саме структурно-функціонального аналізу та провідні твердження інституціональних (неінституціональних) теорій. Ідеї класиків цих конструкцій у контексті вивчення волонтерства набули свого подальшого розвитку за допомогою застосування провідних положень та концептів інструментарію теорій суспільного руху, соціального капіталу, довіри та діяльнісно-активістських теорій.

Великий за обсягом накопичений міждисциплінарний матеріал потребує, насамперед, подальшої систематизації у контексті політологічного осмислення та аналізу з акцентом на моменті включення громадянина у волонтерську діяльність та засвоєння ним цінностей соціальної солідарності (на рівнях як формальної, так й неформальної благодійної участі).

ЛІТЕРАТУРА

REFERENCES

1. Беспалова, К.О., 2012. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2(14), с. 67-71.
2. Жужа, Л.О., 2015. Парадигмальні перспективи вивчення громадського суспільства та волонтерства. *Сучасне суспільство*, 2(8/1), с. 71-73.
3. Зима, О.Г. та Підгайна, В.О. 2011. *Особливості волонтерства та його розвиток в Україні*. Харків: Видавництво ХНЕУ.
4. Коваль, Г.В., 2017. Організованість діяльності як критерій класифікації волонтерства. *Психологічні перспективи*, [online] 30, с. 63-74. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_8 [Дата звернення 15 Лютий 2022].
5. Кокорський, В.Ф. та Кокорська, О.І., 2018. Динаміка генералізованої довіри і волонтерство в Україні після революції гідності. *Політичне життя*, 3, с. 96-100.
6. Кудря, М.В., 2016. Теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства як інституту громадянського суспільства. *Вісник національної академії державного управління при Президентові України. Політичні науки*, 2, с. 38-42
7. Плахова, О.М., 2014. Корпоративне волонтерство як прояв соціальної відповідальності бізнесу. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*, [online] 20, с. 263-266. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2014_20_45 [Дата звернення 15 Лютий 2022].
8. Погрібна, В.Л., 2016. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців. *Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого*, 1 (28), с.196-201.
9. Проценко, О.О., 2019. Волонтерство в сучасній Україні: фактори актуалізації. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, [online] VII (32), с. 89-94. Доступно: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Volunteering-in-Ukraine-Factors-of-Actuals-O.-O.-Protsenko.pdf> [Дата звернення 15 Лютий 2022].
1. Bespalova, K.O., 2012. Motyvatsiini aspekty volonterstva: dosvid zakhidnykh krain. *Visnyk NTUU «KPI». Politologhiia. Sotsiologhiia. Pravo.* 2(14), s. 67-71.
2. Zhuzha, L.O., 2015. Paradyhmalni perspektyvy vyvchennia hromadskoho suspilstva ta volonterstva. *Suchasne suspilstvo*, 2(8/1), s. 71-73.
3. Zyma, O.H. ta Pidhaina, V.O. 2011. *Osoblyvosti volonterstva ta yoho rozvytok v Ukraini*. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNEU.
4. Koval, H.V., 2017. Orhanizovanist diialnosti yak kryterii klasyfikatsii volonterstva. *Psykhologichni perspektyvy*, [online] 30, s. 63-74. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_8 [Data zvernennia 15 Liutyi 2022].
5. Kokorskyi, V.F. ta Kokorska, O.I., 2018. Dynamika heneralizovanoi doviry i volonterstvo v Ukraini pislia revoliutsii hidnosti. *Politychne zhyttia*, 3, s. 96-100.
6. Kudria, M.V., 2016. Teoretyko-metodologichni zasady doslidzhennia volonterstva yak instytutu hromadianskoho suspilstva. *Visnyk natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. Politychni nauky*, 2, s. 38-42
7. Plakhova, O.M., 2014. Korporativne volonterstvo yak proiav sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu. *Metodologhiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnogo suspilstva*, [online] 20, s. 263-266. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2014_20_45 [Data zvernennia 15 Liutyi 2022].
8. Pohribna, V.L., 2016. Volonterskyi rukh yak oznaka zmin u mentalnosti ukraintsiiv. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, 1 (28), s.196-201.
9. Protsenko, O.O., 2019. Volonterstvo v suchasnii Ukraini: faktory aktualizatsii. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, [online] VII (32), s. 89-94. Dostupno: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Volunteering-in-Ukraine-Factors-of-Actuals-O.-O.-Protsenko.pdf> [Data zvernennia 15 Liutyi 2022].

- Humanities and Social Sciences*, [online] VII (32), с. 89-94. Доступно: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Volunteering-in-Ukraine-Factors-of-Actuals-O.-O.-Protsenko.pdf> [Дата звернення 15 Лютий 2022].
10. Пьонтковська, К., 2014. Волонтерство як багатоаспектне суспільне явище в гуманістичній суспільній демократії. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 17. с. 105-109.
  11. Сидоренко, С.В., 2015. Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, [online] 61, с. 167-174. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2015_61_19 [Дата звернення 15 Лютий 2022].
  12. Трубікова, О.А., 2020. Волонтерство як форма соціальної активності особистості. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 7 (20/2), с. 205-209.
  13. Чайка, І.Ю., 2017. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Грані*, 20 (7), с. 72-79.
  14. Черниш, Н., 2016. Вплив довіри та довірчих відносин та становлення новітнього соціального інституту волонтерства у сучасній Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, с. 26-38.
  15. Чухрай, М.А., 2013. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: реалії та перспективи. *Соціологічні студії*, 1(2), с. 104-108.
  - 2022].
  10. Pontkovska, K., 2014. Volonterstvo yak bahatoaspektne suspilne yavysheche v humanistychnii suspilnii demokratii. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 17. s. 105-109.
  11. Sydorenko, S.V., 2015. Volonterstvo yak subiekt hlobalno-merezhevoho hromadianskoho suspilstva v konteksti suchasnykh sotsiopolitychnykh transformatsii. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, [online] 61, s. 167-174. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2015_61_19 [Data zvernennia 15 Liutyi 2022].
  12. Trubnikova, O.A., 2020. Volonterstvo yak forma sotsialnoi aktyvnosti osobystosti. Aktualni problemy psykholohii. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy*, 7 (20/2), s. 205-209.
  13. Chaika, I.Iu., 2017. Volonterstvo: sutnist fenomena ta osoblyvosti yoho funktsionuvannia v suchasni Ukraini. *Hrani*, 20 (7), s. 72-79.
  14. Chernysh, N., 2016. Vplyv doviry ta dovirchikh vidnosyn ta stanovlennia novitnoho sotsialnoho instytutu volonterstva u suachsnii Ukraini. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh*, 2, s. 26-38.
  15. Chukhray, M.A., 2013. Instytutsionalizatsiia volonterskoho rukhu v Ukraini: realii ta perspektyvy. *Sotsiolohichni studii*, 1(2), s. 104-108.

Інформація про авторів

Денисенко Ірина Дмитрівна – доктор філософських наук, професор, декан факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: irdden@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1956-571X>.

Дьомкіна Юлія Вікторівна – здобувач третього науко-освітнього рівня (доктора філософії) вищої освіти зі спеціальності 052 «Політологія» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: yuliya.dyomkina@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-4239-8782>.

Стаття надійшла до редакції: 04.04.2022 р.

Прийнята до друку: 26.04.2022 р.